УДК 378:811

А. Ю. Павленко
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто модель формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів у процесі вивчення предметів суспільно-гуманітарного циклу як спроба вдосконалення загальнокультурної підготовки майбутніх фахівців. Запропоновано структурно-функціональну модель у вигляді взаємопов'язаних елементів: мети, завдань, наукових підходів і принципів, структурних та функціональних компонентів, змісту, форм, методів, результату, критеріїв, показників і рівнів сформованості загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів.

***Ключові слова**: загальнокультурна компетентність, модель, моделювання, технологія, методи, форми навчання.*

Постановка проблеми. Передумовою утвердження розвинутого громадянського суспільства в Україні є підготовка освічених моральних, мобільних, конструктивних і практичних особистостей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії. Процес засвоєння культури взаємодії особистістю триває протягом усього життя. Зважаючи на індивідуальний культурний розвиток кожної особистості, можна стверджувати, що загальнокультурна компетентність є тією культурологічною основою, яка об'єднує всі вияви високоморальних якостей у людині незалежно від соціального та національного становища. Зважаючи на те, що загальнокультурна компетентність має розгалужену структуру, для того, щоб детально розглянути процес формування загальнокультурної компетентності доцільно використовувати метод моделювання.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про достатню кількість досліджень, пов'язаних із явищами моделювання та різних проявів загальнокультурної взаємодії. Так, С. Архангельський, І. Блауберг, Ю. Гастєв, В. Глушков, А. Дахін, М. Кларін, Г. Суходольський та ін. присвятили свої роботи проблемі моделювання педагогічних процесів і систем; теорію культури розроблено в дослідженнях О. Арнольдова, Е. Ільєнкова, М. Кагана, В. Межуєва; проблеми формування культури студентів технічних навчальних закладів вивчалися С. Дичковським, С. Ісаєнко, О. Картавих та ін.

Метою статті є характеристика моделі формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів та її структурних і функціональних компонентів.

Виклад основного матеріалу. Г. Суходольський визначає моделювання як «процес створення ієрархії моделей, у якій деяка реально існуюча система моделюється в різноманітних аспектах і різними засобами» [10].

Моделювання – це науковий метод дослідження різних об'єктів, процесів тощо шляхом побудови їх моделей, які зберігають основні, виділені особливості об'єкта дослідження [1, 281].

Моделювання виступає як метод опосередкованого пізнання за допомогою природних чи штучних систем, які здатні в певних відношеннях заміщувати об'єкт, що вивчається, і давати про нього нові відомості.

В основі моделювання навчального процесу лежить гіпотеза і розумова конструкція, яка тією чи іншою мірою подібна й водночас відмінна від об'єкта вивчення. Моделлю називається спеціально створена форма об'єкта для відтворення характеристик справжнього об'єкта, який підлягає пізнанню [1, 281].

Педагогічне моделювання полягає в дослідженні й відтворенні в дещо простішому вигляді структури багатофакторного явища через «штучно створений зразок, спеціальну знаково-символічну форму» [3, 80], безпосереднє вивчення якої дає нові знання про об'єкт дослідження. Сутність педагогічного моделювання розкривається як відображення характеристик існуючої педагогічної системи в спеціально створеному об'єкті, який і є педагогічною моделлю [12, 81]. М. Дуранов також визначає модель як «аналог певного фрагмента соціальної реальності» [5, 132], побудова якого, як правило, передбачає збереження найсуттєвіших рис об'єкта та відбувається за певними алгоритмами.

Модель (від modulus – мірило, зразок) – матеріальне або формальне зображення, об'єкт або система об'єктів, що імітують суттєві якості оригіналу і стають джерелами інформації про нього. Згідно тлумачного словника «модель» включає такі аспекти, які характеризується як: 1) зразок, що відтворює, імітує будову і дію будь-якого об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт; 2) уявний чи умовний (зображення, опис, схема тощо) образ якого-небудь об'єкта, процесу або явища, що використовується як його «представник». Система матеріальних залежностей або програма, що відображає суттєві властивості об'єкта, процесу чи явища, які вивчаються [4, 683].

Ми виходимо з того, що модель – це аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної реальності, породження людської культури, концептуально-теоретичного утворення – оригіналу моделі. Цей аналог служить для зберігання й розширення

знання про оригінал, конструювання оригіналу, перетворення або управління ним [11, 382].

Звернемося до досвіду використання моделей дослідження об'єктів пізнання, що лежить в основі методу моделювання, який широко застосовується в педагогіці.

На нашу думку, модель завжди виступає як аналогія і є проміжною ланкою між висунутими теоретичними положеннями та їх перевіркою в реальному педагогічному процесі [2, 31].

У межах нашого дослідження ми використовуємо структурно-функціональну модель для вивчення процесу формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів у процесі вивчення предметів суспільно-гуманітарного циклу.

Авторська модель розглядається як система взаємопов'язаних елементів: мети, завдань, структурних та функціональних компонентів, наукових підходів і принципів, змісту, форм, методів, технології формування загальнокультурної компетентності, результату, а також критеріїв та показників рівнів сформованості загальнокультурної компетентності.

Центральним компонентом формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічного навчального закладу є мета як ідеальний результат і рівень досягнення. Метою є виховання та розвиток якостей особистості, що сприяють підвищенню рівня професійної культури. Для досягнення мети ми визначили такі завдання:

– сформувати позитивну загальнокультурну мотивацію учнів професійно-технічних навчальних закладів;

– сприяти формуванню досвіду суб'єктів культури педагогічної взаємодії та його практичному застосуванні при створенні нових загальнокультурних знань (учень-учень, учень-викладач);

– розвивати вміння загальнокультурної взаємодії та засвоєння норм поведінки, необхідних для ефективної реалізації толерантної комунікації;

– виховувати та розвивати культурні якості, що сприяють підвищенню рівня загальної культури професійної діяльності.

На основі дослідження професійної діяльності майбутніх фахівців у сфері обслуговування, нами визначено такі структурні компоненти структурно-функціональної моделі: ціле-мотиваційний, інформаційний, дієво-практичний, рефлексивно-аналітичний.

Ціле-мотиваційний компонент розглядає основи професійної діяльності: потреби, інтереси, переконання, соціальні установки, професійні цінності, ідеали, які передбачають формування в учнів

позитивних стійких мотивів навчальної діяльності, що нерозривно пов'язані з професійними мотивами.

Інформаційний компонент забезпечує знання фахового й загального характеру (історико-культурні, лінгво-краєзнавці, загальнокультурні, психолого-педагогічні) та розвинені міжкультурні зв'язки між окремими галузями знань.

Дієво-практичний компонент формування ЗКК передбачає вміння та навички практичного застосування набутих ЗК знань, наявність міжкультурної комунікативної складової, яка виявляється в здатності успішно спілкуватися в різних міжкультурних ситуаціях, застосовуючи ЗК знання.

Рефлексивно-аналітичний компонент передбачає діяльність на основі загальнопедагогічних, загальнокультурних і професійно значущих особистісних якостей, що сприяє формуванню в учнів стійких уявлень про себе, людей та навколишнє середовище й актуалізує процеси самовдосконалення, самоосвіти, саморозвитку учнів.

У процесі формування загальнокультурної компетентності вищеназвані компоненти моделі виконують такі функції.

Мотиваційно-аксіологічна функція формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів реалізується в забезпеченні позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності, до взаємодії як її складової шляхом залучення внутрішнього світу особистості учня, його системи ціннісних орієнтацій, установок, поглядів і почуттів, що визначають вибір комунікативних форм, методів та стратегій навчального процесу.

Комунікативно-нормативна функція формування ЗКК учнів професійно-технічних навчальних закладів виявляється як потреба у спілкуванні і включає встановлення емоційних зв'язків при взаємодії, прояві гуманізму, толерантності, доброзичливості, готовності до співпраці, розуміння, співпереживання, відповідність моральним нормам поведінки тощо під час професійної діяльності та в щоденному спілкуванні з людьми.

Культуротворча функція спрямована на способи сприйняття, розуміння поведінки, дій, особливостей і відповідних реакцій учня в процесі перебігу комунікативних міжкультурних ситуацій.

Результативна функція передбачає залучення учнів до аналізу поведінки, систематизації отриманих у результаті професійної взаємодії знань, формування вмінь порівнювати результат з поставленими попередньо завданнями.

При визначенні теоретичних засад побудови моделі загальнокультурної компетентності ми спиралися на пріоритетні в сучасних умовах наукові підходи.

У словниках «підхід» визначається як «сукупність прийомів відносин до чого-небудь». У загальноприйнятому розумінні «підхід» означає сукупність прийомів, способів, використаних для впливу на будь-кого, вивчення будь-чого, здійснення справ [8, 54].

В. Маткін вважає, що підхід є особливою формою пізнавальної і практичної діяльності людини, що він може розумітися як розгляд педагогічної підготовки фахівців, педагогічних явищ під певним кутом зору, як стратегія дослідження процесу, як базова ціннісна орієнтація, що визначає позицію педагога [7, 38].

І. Зимня трактує поняття «підхід» як визначену позицію, точку зору, що обумовлює дослідження, проектування, організацію того чи іншого явища, процесу. Підхід визначається певною ідеєю, концепцією й зосереджується на основних для нього однією чи двох категоріях. Він може розглядатись як «а) світоглядна категорія, у якій відображаються соціальні установки суб'єктів навчання як носіїв суспільної свідомості; б) глобальна й системна організація та самоорганізація освітнього процесу, яка включає всі його компоненти… самих суб'єктів педагогічної взаємодії учителя (викладача) і учня (студента)» [6, 9].

Компетентнісний підхід передбачає спрямування освітніх процесів на формування ключових і предметних компетентностей, перенесення акцентів з накопичення знань, умінь і навичок на вміння їх практично застосовувати, вільно себе почувати в будь-якій нестандартній професійній і загальнокультурній ситуації.

Особистісно-орієнтований підхід до процесу формування загальнокультурної компетентності полягає у врахуванні індивідуальних особливостей учнів, їх мислительних здібностей, творчого потенціалу, які активізують процеси саморозвитку, самоосвіти та самовиховання, сприяючи цим самим активному процесу формування загальної культури.

Аксіологічний підхід забезпечує розгляд учня професійно-технічного навчального закладу як найвищу цінність і потребує глибокого вивчення його ціннісних орієнтацій та врахування їх у організації навчального й виховного процесів. Аксіологічний підхід передбачає повагу до культурних надбань не лише українського народу, а й інших країн.

Культурологічний підхід передбачає насиченість форм і методів педагогічної взаємодії культурологічним змістом, що сприяє інтеграції учня професійно-технічного навчального закладу в системи світової та національної культур.

Системний підхід розглядає здатність усіх елементів навчально-виховного процесу професійно-технічного навчального закладу

взаємодіяти, утворювати єдину систему, спрямовану на формування загальнокультурної компетентності.

Процес формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів здійснюється в межах спеціально організованого навчання, успішність якого забезпечується певними принципами його організації. Крім загальнопедагогічних (принципи системності й послідовності навчання, науковості, наочності, ґрунтовності, свідомості та самостійності в навчанні, зв'язку навчання з практичною діяльністю, єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання), ми також виділяємо принципи, пов'язані зі специфікою нашого дослідження (принципи особистісної зорієнтованості навчання, соціальної рівності й толерантних стосунків, взаємозв'язку теорії та практики, свідомості, проблемного підходу до навчання та принцип діалогу культур).

Принцип особистісно-орієнтованого навчання забезпечує врахування фізичних та інтелектуальних можливостей усіх учнів, забезпечуючи рівні умови для засвоєння ними загальнокультурного матеріалу.

Принцип соціальної рівності та толерантних стосунків усіх учасників навчально-виховного процесу виявляється у прояві уваги, емпатії, толерантності. Кожному учню дається можливість висловити й обґрунтувати власну думку, створюється мікроклімат, де учні проявляють індивідуальну ініціативу.

Принцип взаємозв'язку теорії та практики реалізується в гармонійному поєднанні теоретичних знань із повсякденним життям, дає можливість проаналізувати варіанти застосування теоретичних знань для виконання практичних завдань, сприяє розумінню учнем, що стати освіченим і вихованим – найважливіша життєва необхідність людини.

Принцип свідомості вимагає активізації учнів у процесі навчання, надання їм можливості отримати не лише загальнокультурні знання, але й переконання, навички свідомої навчальної діяльності.

Принцип проблемного підходу до навчання характеризується самостійною роботою учнів професійно-технічних навчальних закладів, спрямованою на знаходження оптимальних шляхів і засобів для вирішення групових чи індивідуальних навчальних завдань.

Принцип діалогу культур ґрунтується на пріоритеті загальнолюдських цінностей і полягає в усвідомленні міжкультурного різноманіття як необхідної умови полікультурної взаємодії в мовному, соціокультурному, аксіологічному, загальнокультурному аспектах.

Єдність загальної мети й завдань як сукупності дій та взаємовпливів учасників загальнокультурної взаємодії відображає зміст формування

загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів. Він передбачає передачу й засвоєння знань, умінь, навичок і звичок загальнокультурного характеру як основи формування загальнокультурної компетентності. Реалізація змісту відбувається у процесі вивчення предметів суспільно-гуманітарного циклу, зокрема: української мови, української літератури, світової літератури, історії, англійської мови, правознавства, економіки, людини і світу, художньої культури; а також спецпредметів: професійної етики та культури спілкування. Для реалізації змісту застосовувалася технологія формування загальнокультурної компетентності, яка складається з таких етапів: цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, оцінно-результативний і рефлексивний.

У процесі реалізації технології формування загальнокультурної компетентності ми визначили ефективні форми: лекційні, семінарські та практичні заняття, а також самостійну робота учнів (складання портфоліо, презентацій, наукових портфелів і досліджень загальнокультурного спрямування) та методи: ігрове та проектне навчання, комунікативне навчання, включення в діяльність, проблемне навчання, які відображають сутність та особливості загальнокультурної взаємодії учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Запропонована структурно-функціональна модель є лише спробою вдосконалення процесу формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів, вона не дає відповіді на всі запитання, пов’язані з формуванням загальної культури в учнів, проте досить чітко вказує на прогалини, допомагає систематизувати досліджуваний процес. У подальшому дослідженні ми зосередимо увагу на експериментальній перевірці моделі формування загальнокультурної компетентності в учнів професійно-технічних навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельский С. И. Учебный процес в высшей школе, его закономерные основы и методы : учеб. метод. пособие / С. И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.

2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. пособ. для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр начальної літератури, 2003. – 316 с.

3. Вішнікіна Л. П. Педагогічне моделювання як основа проектування освітніх процесів / Л. П. Вішнікіна // Імідж сучасного педагога. – 2008. – № 7–8 (86–87). —С. 80–84.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (уклад. гол. ред. В. Бусел). – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1727 с.

5. Дуранов М. Е. Педагогический процесс и педагогическая деятельность: проблемы, исследования и организация / М. Е. Дуранов. – М. : ВЛАДОС, 2009. — 365 с.

6. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 9–15.

7. Маткин В. В. Теория и практика развития интереса к профессионально-творческой деятельности у будущих учителей: ценностно-синергетический поход : автореф. дис… д-ра пед. наук : 13.00.08. – теория и методика профессионального образования / В. В. Маткин. – Екатеринбург, 2002. – 38 с.

8. Петров А. Основные концепты компетентностного подхода как методологической категории / А. Петров // Alma mater (Вестник высшей школы). – 2005. – № 2. – С. 54–58.

9. Професійно-педагагічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : монографія / авт. кол. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька, Н. Г. Сидорчук, О. М. Спірні, Н. В. Якса та ін. ; за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 322 с.

10. Суходольский Г. В. Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности / Г. В. Суходольский. – Л. : ЛГУ, 1976. – 120 с.

11. Философский энциплопедический словарь / гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

12. Штоф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штоф. – М.-Л. : Наука, 1966. – 304 с.

РЕЗЮМЕ

Павленко А. Ю. Модель формирования общекультурной компетентности учащихся профессионально-технических учебных заведений.

В статье рассмотрена модель формирования общекультурной компетентности учащихся профессионально-технических учебных заведений в процессе изучения предметов общественно-гуманитарного цикла как попытка совершенствования общекультурной подготовки будущих специалистов. Предложена структурно-функциональная модель в виде взаимосвязанных элементов: цели, задач, научных подходов и принципов, структурных и функциональных компонентов, содержания, форм, методов, результата, критериев, показателей и уровней сформированности общекультурной компетентности учащихся профессионально-технических учебных заведений.

***Ключевые слова**: общекультурная компетентность, модель, моделирование, технология, методы, формы обучения.*

SUMMARY

Pavlenko A. The model of the formation of the general cultural competence of pupils at vocational-technical schools.

The article deals with the model of the formation of general cultural competence of pupils, who study at vocational-technical schools, in the process of learning social and humanitarian subjects. An attempt to improve general cultural training of future specialists is examined. The author characterizes the structural and functional model, which consists of interrelated elements such as: the aim, tasks, methodological approaches and principles, structural and functional components, content, forms, methods, results, criteria, indicators and levels of general cultural competence of pupils at vocational-technical schools. In this article there is a characteristic of the process of modeling of the general cultural competence at vocational-technical schools.

The author has described in detail the components of the model of the general cultural competence explained interconnection of the components of the model proved the importance of the structural-functional model of the process of learning the social-humanitarian subjects. Also in this article we can find the definitions of the main terms, such as model, approach, modeling. It describes the detail structure of the general cultural

competence of pupils at vocational technical schools as a part of the integral process of formation of the given competence. Summary of the formation of the general cultural competence at vocational-technical schools considered in this article like a transference of learning, skills and habits of general culture as the basis of the formation of the general cultural competence.

Also this article deals with the technology of general cultural competence of the pupils of the vocational technical schools. This article gives the structure of this technology, where we can find next parts: target, semantic, operational and active, evaluative – effective and reflective.

During the implementation of the technologies of general cultural competence, we have identified the next effective forms: lectures, seminars and workshops, as well as independent work of students (drawing portfolio, presentations, portfolios and scientific studies of general direction). We also have marked out such methods as: game design and learning, communicative learning, inclusion in activities, problem teaching that reflect the nature and features of the general cultural interaction of vocational- technical schools.

***Key words**: general cultural competence, model, modelling, technology, methods, forms of studying.*

УДК 372.881.1

В. В. Тупченко
Луганський національний аграрний університет

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСОБУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МАРКЕТОЛОГІВ

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх маркетологів до міжкультурної комунікації, обґрунтовується необхідність ефективної взаємодії майбутніх фахівців з маркетингу з представниками різних культур, важливість здійснення підготовки конкурентоспроможних професіоналів своєї справи, яким притаманна висока духовність, морально-естетичні переконання, загальна культура, інноваційний характер мислення, системний підхід до аналізу складних виробничих ситуацій. У статті доводиться, що в сучасних умовах дуже важливим є формування культурологічних знань і вмінь під час навчання іноземної мови.

***Ключові слова**: міжкультурна комунікація, світова культура, засіб комунікації, комунікативна культура, міжкультурні зв'язки, іноземна мова, діалог культур, культура-комунікант.*

Постановка проблеми. Істотні зміни, що відбуваються в характері суспільних відносин, зумовлюють і зміну потреб у кадрах фахівців, зміну суспільних вимог до якості їх професійної підготовки та особистісного формування. Основним завданням вищої освіти має стати забезпечення відповідності якості підготовки фахівців не тільки сучасним, але й перспективним потребам суспільства. Це мають бути фахівці-лідери, яким, поряд з високою професійною компетентністю, притаманні висока духовність, морально-етичні переконання, загальна культура, інноваційний характер мислення і системний підхід до аналізу складних виробничих ситуацій.